

ВІДГУК

**офіційного опонента Венгера Віталія Васильовича
на дисертаційну роботу**

**Захарової Ксенії Федорівни «Державне регулювання картелізації
національної економіки», подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.03 – економіка та управління національним господарством**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Економічна конкуренція, як гарантія економічного прогресу та розвитку суспільства, на сьогоднішній день потребує чіткого організаційно-правового захисту, що пов'язано, насамперед зі зростанням таких негативних явищ, як картельні змови. Це обумовлено тим, що картельні змови є одним із найнебезпечніших проявів обмежувальної ділової практики в підприємницькій діяльності, оскільки призводять до необґрунтованого підвищення цін, руйнують ринкові механізми, завдають шкоду споживачам та економіці загалом. Саме тому у промислово розвинених країнах вчинення антиконкурентних узгоджених дій забороняється антимонопольним законодавством. Заборонено воно й в Україні. Водночас на практиці довести факт вчинення картельної змови є надзвичайно важко, оскільки картельні домовленості рідко фіксуються письмово, а здійснюються переважно в усній формі. Крім того, фірми можуть розв'язувати проблеми координації за відсутності прямої комунікації. Усе це обумовлює необхідність пошуку та використання достовірних критеріїв і методів кількісної оцінки ефективності механізму контролю картельних змов, що обмежують конкуренцію на товарних ринках. У цьому контексті дисертаційна робота К.Ф. Захарової на тему «Державне регулювання картелізації національної економіки», що направлена на пошук шляхів вдосконалення механізму державного регулювання зазначеного процесу є вкрай актуальною і своєчасною.

Також актуальність теми дисертаційного дослідження підтверджується її зв'язком із планами науково-дослідних робіт кафедри економічної теорії

Вищого навального закладу «Університет економіки та права «КРОК» на тему «Антикризовий потенціал державного регулювання економіки: світовий досвід та українська практика» (номер державної реєстрації УкрІНТЕІ 0110U001588) і «Ефективність державного регулювання національної економіки в умовах посткризового розвитку: теоретичний та прикладний аспекти», (номер державної реєстрації УкрІНТЕІ 0114U002517); науково-дослідної роботи «Тенденції змін стану конкурентного середовища в економіці України у 2014 році» Центру комплексних досліджень з питань антимонопольної політики Антимонопольного комітету України (номер державної реєстрації УкрІНТЕІ 0115U002192).

В межах тем науково-дослідних робіт автором здійснено внесок у розробку теоретичних засад функціонування ринків з олігопольною структурою в українській економіці на основі аналізу основних моделей кооперованої поведінки суб'єктів господарювання, окреслено перелік передумов картелізації на ринках з олігопольною структурою, визначено коло ефективних інструментів антикартельного регулювання в українській економіці, поглиблено методику аналізу товарних ринків в процесі виявлення та доведення картельної змови.

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність і обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків і рекомендацій визначається сукупністю викладених наукових результатів.

Теоретичною і методологічною основою дослідження здобувача є праці відомих науковців з проблем узгодженої поведінки ринкових суб'єктів господарювання, аналітичні матеріали, у яких висвітлено вітчизняний і зарубіжний досвід контролю за картельними угодами. Робота має продуману логіку досягнення мети та рішення поставлених задач, що відображено у змісті дисертаційної роботи. Автором використано сучасні методи дослідження, а саме: ретроспективний – для аналізу розвитку теорій ринкових структур та

опису історії формування антикартельних концепцій як основи антимонопольного регулювання провідних країн світу; аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння і групування – для систематизації теоретичних і практичних наукових засад аналізу узгодженої поведінки суб'єктів господарювання в умовах олігополістичного ринку та визначення її антиконкурентних проявів; моделювання, формалізації та регресійного аналізу – для побудови економетричних моделей тестування класичних ринкових структур, аналізу ринкової поведінки учасників картельної змови і оцінки макроекономічних наслідків картелізації національної економіки; описово-аналітичного та статистико-економічного аналізу – для побудови скоригованих статистичних та аналітичних таблиць; графічного аналізу – для побудови графічних зображень і наочної демонстрації отриманих результатів; системного аналізу – для розробки моделі оцінки макроекономічних наслідків картелізації. Використання кожного з них визначається, виходячи з поставленої мети дослідження. У такому підході до дослідження проблеми виявляється методологічний характер дисертаційної роботи.

Високий ступінь достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується широким діапазоном залучених до дослідження інформаційних джерел щодо антимонопольного регулювання та картелізації, рішень і нормативних документів органів виконавчої влади України, що регулюють здійснення закупівель, звітних матеріалів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Антимонопольного комітету України, іноземних органів управління. Аналітичні висновки дисертаційної роботи також є надійними, оскільки підтверджуються матеріалами періодичних видань, офіційними даними Державної служби статистики України, практикою розслідування справ Антимонопольним комітетом України в сфері порушення вітчизняного антимонопольного законодавства.

Достовірність наукових результатів, отриманих автором, засвідчується публікаціями у наукових фахових виданнях зареєстрованих у міжнародних базах даних, апробацією на міжнародних науково-практичних конференціях,

семінарах, круглих столах, впровадженням окремих рекомендацій у практику державних органів влади.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи. За результатами здійсненого дослідження автором сформульовано елементи наукової новизни, які розкривають зміст переваг застосування авторського підходу до виявлення загроз макроекономічній стабільності від картелізації національної економіки, що спирається на ідею врахування міри зростання картельних змов та можливості застосування цього підходу у підвищенні ефективності державного регулювання економіки України. До важливих наукових результатів, що містять наукову новизну, належать:

– розробка комплексу заходів, які охоплюють: своєчасне виявлення ознак картельної угоди; статистичний аналіз картелізації ринків; прогнозування з метою передбачення тенденцій картелізації та застосування профілактичних регулюючих заходів; оцінювання здатності антимонопольних органів запобігати картелізації через вчасне отримання та обробку інформації щодо картельних змов, виявлення та доведення їх фактів, забезпечення симетричної протидії наростаючим тенденціям утворення картелів (с. 4 автореферату, с.136, 170-172 дисертації);

– визначення критеріїв визначення пріоритетів державної політики протидії картелізації, які передбачають: розширення міжнародного співробітництва з питань антимонопольного регулювання та наближення національного антимонопольного законодавства до європейських стандартів; уніфікацію процедур боротьби з картелізацією з боку контролюючих органів; розширення внутрішньої та міжнародної взаємодії державних регулюючих органів у частині обміну економічною та юридичною інформацією; вдосконалення методики аналізу індикаторів картелізації, зокрема, шляхом встановлення кількісної залежності інтегрального показника макроекономічної стабільності від показників картелізації національної економіки (с. 172-181 дисертації).

У дисертації удосконалено систему категорій, які віддзеркалюють антиконкурентні дії учасників ринку, зокрема, через уточнення таких понять, як «узгоджена конкурентна поведінка» (С. 46–47), «картелізація національної економіки» (С. 49), «коректна ідентифікація картелю» (С. 135).

Також дисертантом вдосконалено систему заходів упередження картелізації національної економіки шляхом визначення потенціалу картелізації з врахуванням джерел колективного домінування суб'єктів господарювання, що оцінюються з використанням таких індикаторів, як: симетричність олігопольного ядра ринку, повторюваність взаємодії, однорідність товару, ступінь ринкової влади покупця, наявність асоціацій виробників, діапазон цінкових коливань; частка підприємств, що діяли на ринках певних типів, у загальному обсязі реалізованої продукції, частка найбільших 10, 20, 50, 100 підприємств в обсязі виробленої продукції (С. 179–184).

Заслуговує на увагу уточнений автором механізм імплементації в українську практику традиційних для країн ЄС заходів протидії картелізації завдяки: розширенню повноважень і можливостей Антимонопольного комітету України в частині формування доказової бази, поєднанню загальних інструментів виявлення картелізації з особливими, які враховують специфічні ознаки картелізації в українській економіці (С. 119–124).

Новизною відзначається авторське розширення інструментарію моніторингу картелізації національної економіки завдяки використанню прямих та опосередкованих індикаторів, а саме: показників стану ринків за виявленими загальними порушеннями конкуренції, попередніх ознак картельної змови, ознак фактичного утворення картелю, наявності необхідних засобів протидії картельним змовам (с. 191-194).

У дисертації дістала подальшого розвитку обґрунтована концепція боротьби з картелізацією, завдяки запровадженню таких змін до Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014-2024 роки як: перенесення акцентів антимонопольного регулювання з природних монополій на обмеження економічних та правових передумов колективного домінування у

вигляді картелів, врахування необхідності контрсистемних заходів протидії системним картельним змовам на різних ринках (с.170).

Дисертаційна робота К.Ф. Захарової логічно побудована і структурована, забезпечена достатньою кількістю ілюстративного та статистичного матеріалу щодо визначення особливостей державного регулювання картелізації національної економіки та її макроекономічних наслідків, вдосконалення механізму державного регулювання цього процесу. Ознайомлення з роботою свідчить про творчий та новий підхід дисертанта до вирішення поставленої проблеми.

Авторські розробки та пропозиції характеризуються значною глибиною обґрунтувань, розрахунків та науковою новизною. У висновках і авторефераті дисертації достатньо повно та коректно відображено основні результати і елементи наукової новизни.

У цілому дисертаційна робота відзначається пошуковим характером, завершеністю та обґрунтованістю наукових положень, академічністю мови.

Науково-практична значимість результатів дослідження. Наукові положення, висновки і практичні рекомендації, що містяться у виконаному дослідженні, є аргументованими та носять як теоретичний, так і прикладний характер. Дисертаційна робота базується на сучасній методології проведення наукових досліджень, за допомогою яких виявлено особливості функціонування конкурентних ринків і передумови виникнення картельних угод, визначено фактори та наслідки картелізації для національної економіки. При цьому уточнено категоріальний апарат, що відображає процес картелізації та реакцію регулюючих органів на виникнення картельних змов.

На наш погляд, результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю. Концептуальні й методологічні підходи, розроблені К.Ф. Захаровою можуть бути використані для: аналізу та оцінки узгодженої поведінки суб'єктів господарювання в умовах олігополістичного ринку та визначення її антиконкурентних проявів; побудови економетричних моделей тестування класичних ринкових структур, аналізу

ринкової поведінки учасників картельної змови і оцінки макроекономічних наслідків картелізації національної економіки.

Практичну цінність мають отримані в процесі дисертаційного дослідження наукові результати, які можуть бути використані в практиці органів Антимонопольного комітету України для удосконалення механізму виявлення, доведення та припинення картельних змов в національній економіці (довідка №50-28/16 від 26.02.2016 р.).

Заслуговують на увагу результати дисертаційного дослідження в частині розробки інструментарію моніторингу картелізації національної економіки за допомогою використання прямих та опосередкованих індикаторів картелізації та пропозицій щодо підвищення результативності системи контролю картельних змов в національній економіці, які пройшли апробацію та прийняті до впровадження у практичну діяльність Департаменту розвитку підприємництва та регуляторної політики Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. (довідка №3622-05/2237-07 від 28.01.2016 р.).

Обґрунтовані здобувачем методологічні та науково-теоретичні положення у сфері державного регулювання, а також практичні методики оцінки стану конкурентного середовища на товарних ринках використано при викладанні таких навчальних дисциплін: «Макроекономіка», «Національна економіка», «Регіональна економіка», «Економічна теорія» у навчальному процесі ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» (довідка №2/1 від 12.01.2016 р.).

Повнота викладу в публікаціях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати досліджень проблеми державного регулювання картелізації національної економіки, вдосконалення механізму антикартельного регулювання та оцінювання його результатів, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження представлено в наукових виданнях у відповідності до вимог до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Основні теоретико-

методологічні та прикладні положення дисертаційної роботи відображені у 20 наукових працях загальним обсягом 5,1 д.а., з них: 8 статей – у наукових фахових виданнях; 1 стаття – у зарубіжному виданні та 11 – матеріали та тези конференції.

Порівняння змісту дисертаційної роботи та автореферату дає підстави для висновку про відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. В авторефераті в повній мірі розкрито всі основні наукові результати, які отримано в процесі дослідження, відображено наукову новизну, висновки та рекомендації щодо вдосконалення системи державного регулювання картелізації національної економіки.

Зауваження до змісту й оформлення дисертаційної роботи. Окремі положення та висновки дисертації потребують більш змістовного та детального обґрунтування, тому мають стати предметом дискусії в процесі захисту дисертаційної роботи. До таких, на наш погляд, належать:

1. На с. 71 автор, виходячи з наявних структурних передумов розвитку конкуренції в економіці України стверджує, що «На вітчизняних олігопольних ринках (16% у 2014 р.) існує високий потенціал картелізації...». Чи може автор детальніше обґрунтувати свою позицію стосовно даної тези та пояснити, яким чином визначався цей «високий потенціал картелізації», оскільки, на думку опонента існування в економіці країни олігопольних структур не є фактором самої картелізації.

2. У параграфі 3.1. «Система методичних заходів виявлення картелів у формі цінових змов» автор наводить існуючу методику виявлення картелів, проте варто було б доповнити її власним доробком та необхідними заходами, що сприяли б попередженню та виявленню узгоджених дій на олігопольних ринках країни.

3. На ст. 67, 75, 154 автор стверджує, що картелі виступають загрозою макроекономічній стабільності спричиняючи цінові збурення та руйнуючи конкурентне середовище. Питання полягає в наступному: чи досліджувала

автор рівень такої загрози для економіки країни та добробуту суспільства, а також чи враховано в цих дослідженнях інші фактори, які впливають на макроекономічну стабільність?

4. На ст. 154 автор стверджує, «...що Антимонопольному комітету України, незважаючи на обмежені правові механізми, вдається викривати певну кількість картельних змов, проте, найбільш організовані, загальнодержавні та транснаціональні картелі залишаються нерозкритими, завдаючи найбільшої шкоди суспільству...». Чи відомі автору найбільш організовані, загальнодержавні та транснаціональні картелі, проти яких було розпочате слідство органами Антимонопольного комітету України і не розкрито у зв'язку з обмеженим колом їх повноважень. Доцільно було б навести реальні приклади таких випадків і вказати яких саме повноважень було недостатньо органам АМКУ.

5. На ст. 158–159 автор стверджує, що «...проведення перевірок АМКУ регламентується Положенням про порядок проведення перевірок, проте порядок їх відповідним чином не врегульовано, наприклад – право вимагати інформацію, отримувати пояснення, вилучати докази...». Можна погодитися з автором, що надання АМКУ права доступу на підприємства, з метою вилучення документів та права опечатувати приміщення, вочевидь, стане належним інструментом для проведення розслідувань картелів. Більше того, такі повноваження надані багатьом антимонопольним органам інших держав, зокрема європейським антимонопольним органам. Проте виникає питання: чи не знівелюється сама суть та роль АМКУ та чи не призведе посилення таких повноважень до того, що відносини між ними та господарюючими суб'єктами перетворяться у владно-підпорядковані?

Загальний висновок.

Подана на захист дисертація «Державне регулювання картелізації національної економіки» К.Ф. Захарової є ґрунтовним науковим дослідженням, у якому вирішена важлива наукова проблема – здійснено аналіз наслідків

картелізації для макроекономічної стабільності національної економіки, досліджено фактори та передумови картелізації товарних ринків, обґрунтовано зміни у системі державного регулювання картелізації з огляду на можливість вдосконалення механізмів контролю картельних угод та запропоновано шляхи підвищення ефективності державного регулювання картелізації національної економіки. Ці висновки можуть сприяти модернізації механізмів державного регулювання відповідно до сучасних стандартів.

Оцінюючи роботу в цілому, можна зробити висновок, що автору вдалося вирішити поставлені завдання, дисертація є закінченим науковим дослідженням, має суттєву наукову новизну і безперечну практичну цінність. За змістом і оформленням робота відповідає вимогам МОН України до кандидатських дисертацій, що містяться у п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24.07.2013 р.

Автор дисертаційної роботи «Державне регулювання картелізації національної економіки» Захарова Ксенія Федорівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент

провідний науковий співробітник
відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків
Державної установи «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник

В.В. Венгер

